

УДК 37.015.31:17.022.1

Сліпчишин Л. В.,*Львівський науково-практичний центр ПТО НАПН України, м. Львів, Україна*

ДО ПИТАННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються особливості виховного процесу в професійній школі, основні підходи до морально-духовного виховання та сучасні методи їх реалізації. Зокрема, розглянуто можливість співпраці навчальних закладів зі священнослужителями.

Ключові слова: виховання, духовність, моральність, відповідальність.

Сліпчишин Л. В. К вопросу нравственно-духовного воспитания учащихся профессиональной школы

В статье рассматриваются особенности воспитательного процесса в профессиональной школе, основные подходы к морально-духовному воспитанию и современные методы их реализации. В частности, рассмотрена возможность сотрудничества учебных заведений со священнослужителями.

Ключевые слова: воспитание, духовность, нравственность, ответственность.

Slipchishin L. V. To the Question of Morally and Spiritual Education of the Professional School's Students

The features of educating process at the professional schools are examined in the article, basic approaches to morally-spiritual education and modern methods of their realization are highlighted as well. In particular, possibility of collaboration of educational establishments with priests is considered.

Keywords: education, spirituality, morality, responsibility.

Щоденне ознайомлення з основними подіями світу подає картину негативних соціальних явищ, пов'язаних із економічними, політичними, демографічними й екологічними проблемами, на стику яких виникають питання морального характеру. Не можна усунути причин страждань людей творячи зло. Незадоволені люди

не можуть будувати гармонійне життя у злагоді з соціумом. Однак значна частина людей здатна здійснювати позитивні зміни завдяки тому моральному стержню, який сформувався в них за життя, сповненого духовної практики. Ще свого часу К.Ясперс звернув увагу на те, що людство робить стрибки у своєму розвитку завдяки тому, що окремі особистості опосередковано змінюють людей. Враховуючи те, що духовний світ пов'язаний із земним через свідомість, людина своєю свідомістю спроможна змінювати довколишню дійсність як у напрямку гармонізації, так і навпаки. Тому сьогодні актуальною проблемою є етичне переосмислення основних засад життя та підготовка молоді до нього.

Оскільки духовність є специфічно людською якістю, що зумовлює прагнення людини до гармонії внутрішнього та зовнішнього світу, вона вивчається в багатьох аспектах, які мають стосунок до життєдіяльності людини. Зокрема, проблеми духовності, моралі, моральної свідомості, самосвідомості, моральної діяльності й відповідальності особистості розглядалися у працях багатьох філософів (Г.Васянович, І.Зязюн, В.Кремень, В.Онищенко, А.Урсул), релігійних філософів і теологів (А.Кравчук, А.Кураєв, М.Мариневич, О.Мень, Ж.М.Обер), психологів (Ю.Орлов, Е.Помиткін, М.Савчин, В.Слободчиков), педагогів (Г.Ващенко, О.Вишневський, М.Євтух, В.Пилипчук, В.Сухомлинський, Т.Тюріна) тощо. Основні положення їх праць збагатили практику морально-духовного виховання взагалі та молоді зокрема, проте сучасні реалії вносять зміни в процес виховання, що потребує негайного реагування на них.

Метою статті є з'ясування суті морально-духовного виховання молоді в сучасному суспільстві. Для цього слід розв'язати наступні завдання: проаналізувати основні підходи до морально-духовного виховання, виявити його особливості в професійній школі та показати сучасні методи його реалізації.

Проблема духовності є однією з провідних тем наук, які вивчають різні аспекти життя людини, адже її становлення як особистості нерозривно пов'язане з розвитком духовності. У пошуках духовності людина пізнає себе та навколишній світ, прагне зрозуміти своє призначення та втілити його в життя. Розвиток духовності відбувається в активній діяльності через реалізацію різних потреб, пов'язаних із самовизначенням людини. У соціумі ці потреби перш за все стосуються норм і правил поведінки у сферах,

дотичних до емоційних переживань і домагань різних людей, ціннісних орієнтацій і моральних установок.

Серед богословських наук розрізняють богослов'я духовності та моральне богослов'я, які відрізняються метою: богослов'я духовності має на меті здійснення поглибленого й систематичного осмислення процесу прямування до християнської досконалості, а моральне є його практичним доповненням, оскільки виробляє особливі методи для досягнення святості життя, нормує людське життя та формує моральну особистість людей. У процесі формування свого змісту моральне богослов'я звертається до багатьох елементів, опрацьованих богослов'ям духовності. Моральне богослов'я за допомогою Біблії покликане спрямовувати людей на виконання завдань християнського життя. У цьому контексті в ґрунтовній праці Ж.М.Обера “Моральне богослов'я” розглядаються основні види моралі та чесноти, на які вони спираються, акти та дії, що їх супроводжують. Моральне богослов'я та такі науки, як психологія, педагогіка, соціологія, медицина, економіка й історія обрядів, об'єднує предмет – людина. Вони зі свого особливого погляду досліджують людину та її вчинки, моральний розвиток окремих осіб і соціальних груп, тому їх вивчення дозволяє глибше зрозуміти основи християнської моралі. Особливо цінні поради може дати моральному богослов'ю різновид психології – психологія моралі. Вона досліджує умови перебігу психічних процесів морального життя, розглядає явище сумління, допомагає встановити основи моральної відповідальності, значення підсвідомості в моральному житті та її порушення (а саме – викривлене почуття вини). Ці відомості доповнює соціологія моралі, яка вивчає умови суспільних явищ, яких відносять до сфери моральних звичаїв і моралі життя суспільства. Проте богослов попереджає щодо загрози тенденцій монополізації соціологією й психологією, особливо психопатологією, розуміння людської дійсності, їх готовності взяти на себе відповідальність за психічне, соціальне й моральне здоров'я сучасної людини, усунувши приписи християнської моралі. Інша загроза пов'язана з кризою християнської моралі, яка має як внутрішні, так і зовнішні причини, які потрібно враховувати.

Упродовж століть християнська мораль була індивідуалістичною, коли все зводилося до визначення межі між дозволеним і недозволеним для окремої людської індивідуальності. Мораль не враховувала соціального фактора людських проблем, оскільки

була звернена в минуле. На тлі зростання нових цінностей свободи класична християнська мораль втратила роль ініціатора розвитку людини, оскільки їй більше не вдавалося досягнути людського серця. Вона втрачала Євангельський закон любові, ставала надто догматичною. Тому в сучасних умовах, відстоюючи її провідні засади, треба звернутись до тієї думки, що моральність починається з природи вибору. Людина вільна у виборі, але цій свободі й моральним нормам необхідно надати змісту, який зробить зрозумілим сенс існування. Потрібна перемога над егоїзмом, насильством, над вседозволеністю та жадобою насолоди. У контексті християнської моралі це означає вибирати одну мету на все життя – творити добрі вчинки [2].

Особливо важко людині втриматись від спокуси поступитися морально-духовними принципами в наш час, коли споживацтво, марнотратство, сповідування ідеалів легкого життя відволікає від потреби в духовному зростанні та з часом призводить до болісних питань про сенс людського життя, оскільки матеріальні задоволення ще нікого не зробили абсолютно щасливим і вільним від обов'язків.

Проблема духовно-морального виховання молоді розглядається у двох аспектах, що відрізняються тим, яка концепція є провідною: релігійна чи світська. Саме провідною, оскільки кожна з них є впливовішою залежно від об'єкта впливу. В сучасному світі, строкатому від розмаїття релігій, гостро стоїть питання зародити в кожній душі потребу в світлому, гармонійному, духовному житті, й завдяки як власній духовній практиці, так і відвернути світові катаклізми з вини людей та відродити духовність. Об'єднання настає тоді, коли в пошуках свободи людей єднає спільна любов до тих самих цінностей. У такому єднанні набуває обрисів реальне втілення ідеї соборності як однієї з плідних ідей вітчизняної релігійної філософії. Гуманістична основа релігійної філософії полягає в тому, що людина як богоподібна істота на шляху до абсолютної досконалості має злитися з Богом за допомогою нерозривних у ній енергетичних та інформаційних процесів. Для початку має настати стан соборності для окремої особистості, коли вона збирає в одну неподільну цілісність усі свої розрізнені сили, постійно перебуває в пошуку вищого блага, існування смислів на основі єдиної структури чуттєвості. Спільна національна ідея стає ґрунтом для об'єднання соборних особистостей і утворення соборного суспільства. Оскільки більшість націй прагне соборності, то навколо за-

гальнолюдських цінностей сформувалася трансцендентна ідея, що впливає з ідей окремих спільнот-націй, перспектива якої визначає світову соборність. Проте на даному етапі розвитку суспільства національні ідеї є вагомішими, ніж інтегрована глобальна ідея. Особливо це стосується держав, що мають недостатній досвід незалежності. “Будь-яка, освячена релігійною чи світською науками, одностороння непримиренність не принесе користі ні конкретній людині, ні сучасному людству. Такий висновок як методологічне положення гуманістичного спрямування “творення” і “самотворення” соборної особистості, вочевидь, має спрямовувати стратегію освіти” [4, с. 159]. Тому, саме виходячи з основних положень релігійної філософії, можна створювати педагогічні інтерпретації проблем націй, що є надзвичайно актуальним для сучасного виховання молодого покоління.

Науково-педагогічну концепцію розвитку та формування духовного потенціалу та духовного світу особистості молоді людини в навчально-виховному процесі можна адекватно побудувати на основі християнсько-філософської ноології (філософії духа й духовного пізнання) та християнської етики. Якщо психологія є вченням про душу людини та її психічне (психологічне) буття, то ноологія є вченням про дух, про духовність і духовну сутність людини, описує новий вимір людського буття як світ думок, ідей, смислів, який проявляється лише всередині психічної сфери, а не виводиться з неї. Оскільки духовний досвід є найвеличнішою реальністю життя людства, його необхідно вивчати, а морально-духовні норми та принципи – втілювати в життя. Духовна людина має морально-духовні засади правил і норм поведінки, які стають виявом її активності в різних вимірах буття. Атрибутами духу й духовності людської особистості є смислотворчі, творчо-пізнавальні ноологічні здатності, такі як уява – інтуїція – розум, віра – совість – воля талюбов – радість – надія. Кожна з цих тріад регулює активність особистості у певних сферах життя. Дух вносить цілісність, універсальність у життя людини, надає сенсу її діяльності, допомагає долати суперечності між частковим та універсальним, між особистісним і надособистісним, між соціальним та індивідуальним, тим самим здійснити самопізнання та самореалізуватися. Засади свободи – моральної дії та вибору, совісті та волі – дають людині можливість здійснити морально-духовну самоактуалізацію та самореалізацію, спираючись на тріаду віри-совісті-волі [3].

Кожне явище й об'єкт мають здатність до еволюції, тому еволюція людини має збігатися з напрямом загальної еволюції: гармонізація довколишньої дійсності відбувається завдяки самопізнанню, самовдосконаленню, досягненню духовного просвітлення, творчому перетворенню хаосу в гармонію. Оскільки провідним методологічним компонентом духовності є концепція особистості, завдання сучасної системи освіти – допомогти дитині (молодій людині) розкрити й розвинути свій Дух, сформувати особистість із космічним рівнем свідомості. Ідеї космічної педагогіки лежать у основі педагогічних систем багатьох педагогів-мислителів, зокрема, Ш.Амонашвілі, М.Монтессорі, М.Чумарної, Р.Штайнера, М.Щетиніна тощо. Вони розглядають внутрішній світ дитини як мікромодель Всесвіту, визнають її безмежний духовний потенціал, для розвитку якого необхідно запроваджувати у вищі навчальні заклади вивчення духовної педагогіки, "...науки про усвідомлене духовне самопізнання та самовдосконалення, яка досліджує процес духовного формування людини" [5, с. 243]. Засвоєння основних засад духовної педагогіки дозволить майбутнім фахівцям сформувати внутрішню потребу в духовному самопізнанні та самовдосконаленні, сприяти становленню високодуховної людини з космічним рівнем свідомості, а в подальшому стати "живим мостом для решти", хто прагне змінити світ і творити нову реальність.

Потужною спонукальною силою особистості до активної й відповідальної діяльності мають стати моральний ідеал, свобода, воля та свідомість. У цій діяльності значна роль належить учинку, оскільки з морального погляду ознакою особистісного розвитку людини "...є її здатність чинити за внутрішнім переконанням у найскладніших життєвських ситуаціях, не перекладаючи відповідальності на інших, не покладатися сліпо на обставини й навіть протистояти їм, активно втручатися в хід подій, виявляти свою волю, характер" [1, с. 10]. Щоб теорія перетворилася в практику, потрібно робити відповідні дії, оскільки досвід діяльності складається з ланцюжка дій.

Неабияке значення для пізнання моральних проблем сучасних людей мають літературні твори, а також їх виконання в театрі, кіно, по радіо та телебаченні. Глибокий морально-духовний потенціал закладений у культурі, мистецтві та звичаях народу. Можна назвати чималу кількість творів, які користуються величезним успіхом у людей, що прагнуть бодай незначного поштовху для

вирішення власних проблем, історії для душі, щоб змінити своє життя та життя інших на краще.

Виховний процес у професійно-технічних навчальних закладах порівняно з загальноосвітньою школою має низку особливостей, які підвищують актуальність проблем моральності та духовності. У більшості випадків учні професійної школи відірвані від домівки, батьківської опіки, тому основний тягар виховної роботи лягає на класного керівника та вихователя. У значної кількості родин учнів є проблеми морального й духовного характеру, які можна вирішити лише зовнішніми впливами. Чимало учнів приїжджає з сільської місцевості, де існують міцні зв'язки з Церквою. У місті вони часто підпадають під негативні впливи, що здатні похитнути їхні морально-духовні принципи. Щоб уникнути цієї ситуації, має бути створена виховна система, до якої залучатимуться не лише педагоги закладу, психолог, а й представники місцевої релігійної громади.

Протягом багатьох років у системі професійно-технічної освіти у Львівській області спостерігається співпраця навчальних закладів зі священнослужителями. Вже стало традицією починати й закінчувати навчальний рік звертанням священика до учнів і педагогів, у якому наголошується на моральному обов'язку добре виконувати своє основне завдання, на потребі дбати про свій духовний розвиток. Сьогодні педагогічна практика збагатилася новими формами та методами морально-духовного виховання молоді. Серед них неабияку ефективність мають систематичні зустрічі зі священиком. На цих зустрічах систематизуються знання про сутність свят та їх значення у житті людини. Кожен учень може відкрито під час виступу або індивідуально після нього з представником церкви обговорити проблему, яка його цікавить. Якщо священик розбудовує місцеву громаду, то двері церкви відкриті протягом дня для всіх, кому потрібна допомога чи підтримка. При церквах працюють бібліотеки, школи та гуртки, практикуються виїзди по святих місцях.

У навчальному закладі також проводиться різнобічна й багатопланова робота з морально-духовного виховання, а саме: уроки біля святих місць, години спілкування, підготовка до свят, виставки-конкурси, виставки творчих робіт, проекти, акції, художні галереї тощо. Важливим моментом виховання є прилучення учнів до читання й осмислення змісту серії книг із морально-духовної

тематики, зокрема – чудових коротких історій Бруно Ферреро. Планування роботи з морально-духовного виховання вимагає від педагога делікатності, оскільки на навчання потрапляють представники різних конфесій, які хочуть задовольняти свої потреби у властивий їм спосіб. А це вже ставить вимогу перед педагогом мати певні філософсько-релігійні знання, щоб заняття не були стихійними, а виконали своє призначення. Прилучення до різних форм із морально-духовного виховання має бути добровільним і доброзичливим.

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Еволюція суспільств часто відбувається з утратою певних моральних засад і падінням духовності. Проте ймовірність настання такої ситуації залежить від критичної маси людей, які прагнуть позитивних змін як у своєму, так і в суспільному житті. Головним завданням стає формування морально-духовного стрижня в кожній людині, оскільки від її помислів і дій залежить життя не тільки її, а й суспільства. Оскільки діти, молодь є найбільшими носіями духовного потенціалу, завдання освіти за допомогою різноманітних форм і методів – його розкрити та створити умови для зростання, використовуючи релігію як рівноправного партнера. Проголошувати моральні засади має право людина, яка сама реалізує їх на практиці. До подальших досліджень у цьому контексті відносимо виявлення взаємозв'язків моральності та духовності з засадами ринку.

Список використаної літератури та джерел:

1. Васянович Г. Сутність і зміст моральної відповідальності особистості у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Г. Васянович // Вісник Львівської державної фінансової академії: Гуманітарні науки / [гол. ред. Г. П. Васянович]. – Львів: ЛДФА, 2008. – № 8. – С. 7 – 12.
2. Обер Жан Марі. Моральне богослов'я / Жан Марі Обер. – Вид. 2-ге, випр. і доповн. – Львів: СТРИМ, 1997. – 296 с.
3. Онищенко В. Ноологічні виміри розвитку духовного потенціалу учнів / В. Онищенко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 3. – С. 173 – 182.
4. Пилипчук В. Філософсько-релігійно-педагогічна соборність ціннісних орієнтирів сучасного професіонала / В. Пилипчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 5. – С. 153 – 160.
5. Тюріна Т. Духовна педагогіка: витоки, сутність і перспективи розвитку: Монографія / Т. Тюріна. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – 276 с.